

**ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПРОМИСЛОВИХ
ОБ'ЄКТІВ АДАПТАЦІЇ ПІД АРТ-КЛАСТЕРИ**

Антоненко Ігор Володимирович

старший викладач

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація. У статті наведено аналітичний огляд арт-кластерів на території України. На основі проведеного дослідження сформульовано поняття творчого кластера, структуровані і розкриті його основні характерні риси. Підбито підсумки про користь подібних об'єктів для населення і подальші перспективи розвитку арт-кластерів.

Ключові слова: арт-кластер, адаптація, творче об'єднання, дизайн, архітектура, мистецтво, креативна економіка.

Якщо в ХХ ст. представники творчих професій вважалися богемою і були відокремлені від суспільства, то зараз відбувається їх активна соціалізація. Розвиток креативної економіки дозволить подолати соціальну замкнутість, посилити соціальну захищеність в творчих професіях, втягнути в орбіту «таланти різних груп ексцентриків і нонконформістів, раніше виключених з економіки», запропонувати нові форми зайнятості та організації трудової діяльності, подолати рамки колишньої організаційної епохи, реально зробивши можливою трудову і професійну мобільність. Креативна економіка дозволяє переглянути суспільні стереотипи щодо багатьох видів трудової діяльності, в ній знаходить основу для відродження ручна праця, а товари з маркуванням «hand made» отримали новий статус.

Креативна економіка включає в себе не тільки креативні індустрії, тобто виробництво товарів і послуг, але і простір, в якому творчим людям буде комфортно створювати нові продукти. Такий простір дослідник Чарльз Лендрі називає «креативне місто» за назвою однойменної книги, і визначає його так: «Креативне місто – метод міського планування, який дає людям можливість творчо мислити і діяти, роблячи наші міста більш життєздатними і керуючи уявою і талантом. Креативне місто стверджує свою креативність усіма засобами комунікації – в спілкуванні віч-на-віч, через друковані матеріали, а тепер і через веб-сайти» [1, с. 59]. Основу концепції креативного міста становить принцип новаторського бачення і творчої зміни навколишнього простору. Він виходить з того, що динаміка міст і світової урбаністичної системи зазнала зазнала радикальних змін і вирішувати проблеми міст ХХІ ст., користуючись підходами і свідомістю ХІХ-ХХ ст., не можна. Для заохочення заходів щодо створення креативних кварталів і креативних кластерів діють спеціальні програми розвитку. Наприклад у Великобританії створено «UK Games Fund», який крім надання фінансової підтримки виробникам відеоігор і надання пільг для виробництва телепродукту впроваджує в життя спеціальну програму з розвитку культурних кластерів [2]. Сутність даних заходів полягає в тому, щоб сконцентрувати в одному районі безліч креативних людей, створюючи для них сприятливі умови. Досвід розвинених країн довів, що подібні квартали можуть змінювати вигляд міста і привертати до себе не тільки людей творчих професій. В Україні уряд офіційно не підтримує розвиток креативних територій, навпаки чиновники перешкоджають їх культурному розвитку. Бюрократія і відсутність державної підтримки значно ускладнює трансформацію територій і, як наслідок, загальмовує розвиток креативної економіки в цілому, як попереджав Ч. Лендрі [1, с. 59].

Креативні кластери – це спільноти творчо-орієнтованих підприємців, які взаємодіють на замкненій території, і вони відрізняються від стандартних бізнес-парків, зазвичай розташованих поруч з університетами. Ідеальними місцями для створення арт-кластерів сьогодні стають занедбані міські

промислові об'єкти, і вони розглядаються як важлива частина модернізації міського простору. Процес охоплює в першу чергу великі міста, але не можна недооцінювати роль креативної індустрії і в розвитку регіонів. Коли в Україні почали формуватися ІТ-кластери, то незабаром у Львові, згідно з дослідженнями «IT Research 3.0», стало налічуватися близько 21 тис. ІТ-фахівців і було створено 3,1 тис. додаткових робочих місць в суміжних індустріях. Сукупний економічний ефект галузі для Львова склав \$ 919 млн. [2]. Тобто такі об'єкти надзвичайно вигідні для міських просторів, так як містять безліч функцій і знаходяться в стані постійного розвитку за рахунок множинного творчого наповнення. Креативний кластер – це особливе міське середовище, здатне вміщати в себе не тільки робочі та творчі простори, а й території для проведення заходів для розвитку і відпочинку населення. З іншого боку архітектурно-художня сторона адаптації промислових будівель має важливе значення з причини зникнення їх естетичного ефекту, пов'язаного з втратою індустріальними об'єктами первинного утилітарного призначення. Типологічна і конструктивна сторони архітектурних творів минулого з часом втрачають функціональну злосоденність і переходять в розряд цінностей пізнавального порядку. У той же час художня сторона залишається дієвим учасником сучасності [3, с. 17]. Відповідно до цього, активне входження таких об'єктів в область естетичного неминуче тягне за собою осмислення їх художніх особливостей.

Визначальним композиційним фактором, що впливає на дизайнерські рішення проектів адаптації, є історична архітектурна основа, а також її співвідношення з новим функціональним наповненням. У зв'язку з цим виникає необхідність структурування існуючих індустріальних об'єктів по композиційним ознаками. За композиційною типологією і адаптивністю до нових функцій класифікація виглядає наступним чином, це: 1. Об'єкти ресурсовидобувної галузі (історичні промислові будівлі, які належать до вугле- і металовидобувних комплексів). 2. Баштові споруди (такі споруди як силосні і водонапірні вежі, цукро- і газосховища). 3. Промислові укриття. 4.

Інфраструктурні об'єкти, такі як: а) портові споруди; б) авіаційні ангари; в) гаражі, автовокзали, залізничні вокзали і міські енергетичні об'єкти (електро-, гідроелектростанції). 5. Виробничі комплекси (як правило, їх історичні будівлі, що впроваджені в щільну міську забудову [4, с. 86 – 89].

Зазвичай фабричні і складські приміщення – це знакові міські будівлі, інноваційні для свого часу, що змінили класичний міський пейзаж. Їх виразні, звільнені від верстатів і стелажів простори, дають можливість найбільш широкої інтерпретації історичних інтер'єрів [5, с. 34]. Композиційні фактори призначених для конверсії об'єктів багато в чому зумовлюють майбутню функцію будівлі. У свою чергу, нова функція часто визначає об'ємно-просторове рішення майбутніх інтер'єрів і художні прийоми освоєння простору. У функціональну типологію об'єктів, що зазнали конверсію, входять: 1) житлова функція (апартаменти, готелі та гуртожитки); 2) ділова функція (ділові центри, проектні бюро); 3) комерційна функція (торгові центри, ресторани, шоу-руми); 4) культурно-досугова функція (культурні центри, бібліотеки, творчі студії, репетиційні бази, клуби); 5) музейно-виставкова функція (музеї, галереї, виставкові центри) – а) музеєфікація виробничого процесу; б) музеї техніки і промислового дизайну; в) переобладнання індустриального об'єкта під художній музей, галерею або виставковий павільйон; автентичний характер промислових інтер'єрів створює природну для художника і його творів атмосферу майстерні або творчої лабораторії [6, с. 46]; г) в якості додаткових функцій слід назвати адміністративну та освітню функції [4, с. 91 – 95].

Творчі кластери (арт-кластери) виступають як окрема група, що з'єднує в собі ряд згаданих вище функцій. Поява креативних кластерів є наслідком розвитку «творчих індустрій» [7]. Найбільш відомим і загальноприйнятим визначенням творчих індустрій є визначення, сформульоване Департаментом культури, медіа та спорту Уряду Великобританії в 1998 році: «Творча індустрія – це діяльність, в основі якої лежить індивідуальне творче начало, навичка або талант, і яке несе в собі потенціал створення доданої вартості і робочих місць шляхом виробництва і експлуатації інтелектуальної власності» [8]. Іншими

словами, це будь-яка проектна діяльність, пов'язана з художньою творчістю; репетиційна діяльність, пов'язана з перформативним мистецтвом; діяльність по створенню і реалізації творчої продукції; надання послуг, що відповідають завданням підтримання певного культурного іміджу, а отже, підвищення статусу колишніх промислових районів.

За способом функціональної організації арт-кластер відноситься до багатофункціональних об'єктів, проте основною визначальною ознакою є саме творча складова, і цим арт-кластер відрізняється від звичайної багатофункціональної будівлі зі звичайним набором суспільних функцій. У той же час інші, не пов'язані з мистецтвом, функції можуть бути присутніми в арт-кластері. Цей тип багатофункціональної будівлі легше піддається трансформації зі зміною функцій приміщень, він не обмежений рамками інтер'єрного дизайну в порівнянні з багатофункціональними комплексами, і не настільки прив'язаний до жорстких норм і вимог. Арт-кластер націлений не так на творчий розвиток особистості за заданою схемою виховання (музей, гурток в будинку творчості, освітні курси, галереї), де користувач не може вносити власні корективи в цю схему. Користувач сам визначає, як він розуміє творчий розвиток, без жорсткої регламентації функціонального наповнення приміщень. Особлива популярність неформальних течій серед молоді визначає той факт, що саме молоді люди стають основними орендарями, власниками і відвідувачами арт-кластерів [9, с. 479 – 489]. Теоретично під арт-кластери можна перепрофілювати не тільки промислові, а й складські або військові об'єкти, проте кожного разу треба оцінювати містобудівне розташування ділянки проектування і обсяг необхідних для перепрофілювання заходів. Арт-кластери завжди тяжіють до транспортних магістралей, до яких повинна бути забезпечена транспортна доступність і повинні бути передбачені стоянки транспорту. Тому їх створюють у великих містах, де легко прогнозується потік відвідувачів молодого віку. Крім цього, особливі методи необхідно використовувати для історичних підприємств, що є пам'ятками архітектури, а також для типових заводів радянського періоду на основі монолітних і збірних

залізобетонних конструкцій, які бажано зберігати повністю або частково. До того ж великі капіталовкладення в даному випадку не цілком рентабельні, оскільки основний контингент арт-кластерів це люди з низьким і середнім достатком. З огляду на необхідність легкої і відносно недорогої трансформації приміщень арт-кластеру при змінах окремих функцій, а також відносну компактність цього типу багатофункціонального комплексу, слід виключити з переліку адаптації об'єктів під арт-кластери підприємства чорної і кольорової металургії, хімічної і нафтохімічної промисловості, газовій промисловості, машинобудування, в окремих випадках електронної, радіотехнічної та приладобудівної промисловості, целюлозно-паперової промисловості, деревообробної промисловості, будівельної індустрії, текстильної промисловості. Тобто в межах міста адаптуються підприємства, які не виробляють шкідливих відходів. Специфіка функціонування арт-кластеру не передбачає наявності великого забудованого промислового комплексу, що складається з ряду малоповерхових будівель. Більш придатними для цієї мети є будівлі середньої поверховості, що мають можливість повного або часткового перепланування без використання великих фінансових витрат. Хоча під ці категорії насамперед підпадають підприємства легкої та харчової промисловості, однак відомі приклади створення арт-кластерів на заводах радіоелектроніки, на парфумерних фабриках, на мотоциклетних заводах тощо. [9, с. 479 – 489]. В Україні всього за п'ять років тільки в столиці виникло близько десятка подібних культурних і розважальних майданчиків. Аналогічні ініціативи з'являються також у великих містах на зразок Львова та Одеси. Причина успішності таких починань – гостра нестача місць для якісного дозвілля. Також позначається фактор вкладення невеликих коштів: для перетворення промислових будівель досить невеликого ремонту, що неодмінно зберігає індустріальну естетику. Проте наповнення має принципове значення.

Ідея створити на території Дарницького шовкового комбінат імені Яськова арт-кластер полягала в бажанні організаторів облаштувати на території заводу простір, де можна було б зібрати всі нові тенденції в сфері їжі, спорту,

музики і творчості (рис. 1). Був збережений оригінал фасаду споруди, побудованої в 1948 р., і прилегла територія. Інтер'єрні ремонтні роботи проходили з мінімальним «вторгненням», щоб не втратити дух і стиль 50-х років. В майбутньому планується розпис фасаду однієї з будівель в стилі муралізму; перші поверхи деяких будинків відійдуть під аутлети; будуть створені простори для молодих дизайнерів і шоу-руми, де стануть проводитися виставки і буде продаватися одяг [10].

**Рис. 1. Арт-завод «Платформа»; вул. Червоноткацька 1;
Площа приміщень - 65 тис. кв.м.**

Одним з перших проектів по перетворенню постіндустріальних руїн в країні став центр культурних ініціатив «Ізоляція». Він з'явився в Донецьку в 2010 р. на території колишнього заводу з виробництва тепло- і звукоізоляційних матеріалів.

Протягом трьох наступних років центр прийняв кілька десятків художніх проектів з різних країн, тут почали влаштовувати кіноогляди і лекції. В результаті початку військових дій «Ізоляція» вимушено перебралася до Києва і розмістилася на території судноремонтно-суднобудівного заводу на Подолі в одному з поверхів будівлі, яка стала виставковим простором.

Також в рамках проекту «Izone» тут працюють органічне кафе і кілька майстерень, де бажаючі можуть скористатися устаткуванням фотолабораторії або створити унікальну друковану продукцію на літографських верстатах (рис. 2) [10].

**Рис. 2. Центр культурних ініціатив «Ізоляція»; вул. Набережно-Лугова 12;
(Київський судноремонтно-суднобудівний завод на Подолі)**

«G13 project studio» спочатку будували на території заводу склотарі як кінопавільйони для зйомок кліпів, реклами, немасштабних проектів і фотостудії. Пізніше виникла ідея створити літню терасу для проведення розважальних заходів. Проект отримав назву «G13 Summer Terrace». Він складається з декількох просторів, серед них «G13 Loft» і основні зали для відео та фотозйомки. Додатково оснащені: гримерка, офіс, мітинг-рум і кухня. «G13 Summer Terrace» призначене для проведення дозвілля, для роботи і творчості (рис. 3) [10].

**Рис. 3. Кластер «G13 project studio»; Балтійський провулок, 23;
загальна площа до 1500 кв. м**

Простір кластера «Closer» створювався групою однодумців, яка частково займалася організацією вечірок, частково – виставок і освітніх програм. Зараз це багатофункціональний простір, в якому проходять концерти, кінопокази, лекції, виставки, вечірки. «Closer» знаходиться на території колишньої стрічкоткацької фабрики, в приміщеннях якої зараз розмістилися фотостудія, художні майстерні, репетиційна база і навіть лофти. Також в основному залі

розташований бар і сцена, де проходять концерти, лекції, кінопокази. Є галерея, де експонуються виставки сучасного мистецтва та демонструються перформанси. Працює «Лісовий причал» – літній майданчик для проведення вистав і вечірок (рис. 4) [10].

Аналіз просторової організації київських кластерів дозволяє зробити висновок про те, що дана функція може успішно задіяти максимально широкий композиційний спектр історичних промислових об'єктів, пристосовуючи будьяку композиційну особливість до функціональних або репрезентативних цілей. Таким чином можна стверджувати, що подібний тип функціонального використання колишніх промислових інтер'єрів є найбільш адаптивним за своїм характером.

Рис. 4. Кластер «Closer»; вул. Нижньоюрківська 31;

Площа приміщень 900 кв. м

Висновки. Розвиток креативної економіки дозволяє подолати соціальну замкнутість, посилити соціальну захищеність творчих професій, запропонувати нові форми зайнятості та професійну мобільність. Арт-кластери – це співтовариства творчих підприємців, які є особливим міським середовищем і вміщують в себе не тільки робітничі і творчі простори, а й території для проведення заходів для розвитку і відпочинку населення. Ідеальними місцями для їх створення стають занедбані промислові об'єкти. Визначальним композиційним фактором, що впливає на дизайнерські рішення таких об'єктів, є історична архітектурна основа і її співвідношення з новим функціональним наповненням. Арт-кластери виступають як окрема група і типологічно

належать до багатофункціональних об'єктів, де визначальною ознакою є творчий напрямок.

В Україні на офіційному рівні не підтримується розвиток арт-спільнот, навпаки бюрократія і відсутність державної підтримки загальмовують розвиток креативної економіки в цілому. Проте за короткий термін в великих містах виникло близько десятка подібних культурних і розважальних майданчиків. Причина успішності таких починань – гостра нестача місць для якісного дозвілля та аспект відносно невеликої кількості необхідних коштів при їх організації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лэндри Ч. Креативный город. М.: Классика-XXI, 2006. 399 с.
2. Бабенко М. Фишка Украины. Кто попал в список "креативных профессий", который составил Кабмин – 26.05.2020. URL: <https://focus.ua/economics/429324-kabminovskij-kreativ> (дата звернення: 07.12.2020)
3. Асеев Ю.С. Стили в архитектуре Украины. К.: Будівельник, 1989.–104с.
4. Райкин А.А. Архитектурно-художественные особенности ревитализации промышленных объектов: диссертация ... кандидата: 17.00.04 / Райкин Андрей Андреевич; [Место защиты: ФГБОУ ВПО МГХПА им. С.Г. Строганова], 2016.- 167 с.
5. Stratton, M. Industrial buildings: conservation and regeneration.; - NY., 2000. p.34
6. Davidts W. Art Factories: Museums of Contemporary Art and the Promise of Artistic Production, from Centre Pompidou to Tate Modern // Fabrications // Vol. 16, - No 1., – 2006. P. 46
7. Тыкулов Д. «Эксперт Недвижимость» №1 (16) 2012. – URL: <https://expert.ru/exprealty/2012/01/fabriki-prevraschayutsya-v-art-klasteryi/> (дата звернення: 12.12.2020)

8. Department for Culture, Media and Sport. Creative Industries Programme. *Creative Industries Mapping Document*. London , 2001

9. Івашко О. Д. Обґрунтування можливості ревіталізації непрацюючих підприємств під нову функцію (на прикладі колишнього пивоварного заводу Ріхерта на вул. Фрунзе, 35) / О. Д. Івашко // Архітектурний вісник КНУБА: наук.-вироб. зб. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт.; відп. ред. П. М. Куліков. – Київ: КНУБА, 2018. – Вип. 14-15. – С. 479 – 489.

10. Друге дихання: арт-кластери на території київських промзон. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2014/10/24/druge-dihannya-art-klasteri-na-teritoriyi-kiyivskih-promzon/> (дата звернення: 13.12.2020)